

## Les aportacions de Carme Massana a l'Economia i a l'urbanisme crítics

**Antoni Montserrat**  
*Societat Catalana d'Economia*

Voler l'impossible ens cal, i no que mori el desig (Marià Villangómez), com consta a la sala de membres de l'Institut.

Com el sastre d'Ulm, (Lucio Magri) sabem que hem de voler aquest impossible que els doctrinaris neguen, però la raó albira. L'home volarà, una societat més justa existirà. Aquell país que somiava Carme, en uns comentaris suscitats arran de la mort d'Espriu i la idea espriuana de la mort. I de la supervivència d'un poble. Espriu parlava de la mort però al mateix temps tenia una forma lúcida, esperançada i raonada i apassionada. Carme ho concretava de manera senzilla i entenedora: educació pública, democràcia obrera per dirigir l'empresa, control democràtic dels mitjans de comunicació, llibertat dels pobles i la pau.

Era marxista:

- 1) Per conviccions profundes, per coneixement directe de les misèries de la postguerra i com el seu pare, metge, contribuïa a amorosir-les. Josep Massana, procedent d'Estat Català Proletari, va ser metge de Joan Comorera i Soler. El doctor Massana es va integrar al PSUC arran de la seva fundació. Acceptà el perillós exili interior on es dedicà a reconstruir la seva biblioteca i a formar joves estudiants en el marxisme i en el comunisme, entre ells el grup anomenat dels jacobins, que amb Ramon Espasa al davant acabà integrant-se al PSUC.
- 2) Per la tria dels seus temes d'investigació, lligats a l'anàlisi de la condició obrera: l'habitatge a Barcelona (tesi doctoral), la crítica del taylorisme per part de Cebrià de Montoliu, la monografia sobre Sant Ildefons, les vagues obreres abans de la guerra, els salaris i l'estat de benestar, amb anàlisi detallada del model suec d'Adler-Karlsson, que va criticar, per exemple. Articles sobre l'autor de la 2a monografia sobre les condicions de la classe obrera que Manuel Escudé i Bartolí va escriure a seguit de la d'Ildefons Cerdà.
- 3) Per la forma en què donava les classes, utilitzant autors com Kalecki o Joan Robinson en el context hostil de la Universitat actual, que ha suprimit fins i tot el Departament de Política econòmica de la UB, que és on ensenyava.
- 4) Per les seves aportacions a l'estudi del pensament d'esquerres durant la República i la guerra a *El Pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1931-1939)*.

- 5) Per la seva participació en la renovació intel·lectual que suposa l'economia crítica. Activa en associacions com la Societat Catalana de Geografia o la Societat Catalana d'Economia de la qual era sòcia, o en nombroses penyes de debat.
- 6) Per la seva implicació en la batalla quotidiana representada la militància continuada al PSUC des de la clandestinitat i al seu hereu PSUC viu, tant a la Universitat com portant la Comissió Econòmica d'EUiA durant uns anys, i a EUiA i Barcelona en Comú de Sarrià-Sant Gervasi. Sempre aportant reflexions, per exemple, en contra de Maastricht, o amb els articles, pioners, que aconseguia publicar a *El País*, sobre l'especulació (2007) o sobre la necessitat d'augmentar els salaris per poder sortir de la crisi (2009). Sempre raonadament, com si la malaltia bronquial que arrossegava hi contribuís a compassar les seves paraules o els seus escrits.

La seva tesi doctoral publicada després a Curial, *Indústria, ciutat i propietat*, parteix de les reflexions breus que en el seu moment va fer Pierre Vilar sobre Barcelona. És un fresc de les relacions socials en relació a la construcció de la ciutat, amb anàlisi de les forces que hi intervenen, destacant especialment el paper dels propietaris del sòl, hi defineix molt bé en termes concrets l'oposició entre benefici i les diferents formes de renda (absoluta i diferencial i diferencial II). Amb aquest treball i d'altres posteriors sobre el mateix tema ha influït fortament tant en urbanistes com desenrotlla a través de *GeoCrítica* tota una reflexió crítica de la geografia que ha enllaçat amb Harvey, Laval i altres economistes i geògrafs d'esquerres.

També ha estat lògic motiu de reflexió per a historiadors com José Luis Martín Ramos i Àngel Duarte i Montserrat, Soledad Bengoechea o Manuel Márquez, segons m'han confirmat ells mateixos.

Potser és un bon resum de la seva visió la continguda a l'article que forma part de l'obra col·lectiva *Economia Crítica: una Perspectiva catalana*, llibre que volia introduir les línies de la Union for Radical Political Economics i la seva *Review of Radical Political Economics* (1969-) (Lourdes Benería hi ha contribuït al llarg dels temps) a Catalunya, després encarnades a la *Revista de Economia Crítica* i els seus congressos anuals.

Carme Massana hi explica, en continuïtat amb la seva tesi, la concepció d'esquerres de la ciutat, que parteix del primat del lloguer (Engels) o la municipalització de la propietat urbana (Grijalbo 1937) i que incorpora Cerdà i García Faria, lligant per tant, l'organització de l'espai (l'urbanisme) i l'organització municipal i social. Analitza també el paper de l'Estat al llarg del temps. Si en una primera etapa són centrals els propietaris del sòl rural del Pla de Barcelona, progressivament ho seran els propietaris de sòl urbà i després les immobiliàries. Aquestes adquireixen un paper central quan la política estatal promou les ciutats satèl·lits i els polígons industrials, promovent la segregació social. També analitza el paper de les companyies de serveis lligades a l'acció

(o inacció) municipal: Agbar, FOCSA, CyT, Ferrocarril Metropolitano, etc. Tota aquesta anàlisi deu molt a Francesc Roca, a Estapé i a Ernest Lluch, però molt a la influència del GATPAC i dels autors italians i francesos marxistes. I Carme acaba amb un esment dels moments en què la ciutat va estar en mans de forces transformadores: en remarco l'enderroc de les muralles i de la Ciutatadella, la recuperació de l'espai del convents, la paralització de la ciutat per grans vagues el 1917 i el 1951, i l'experiència de la guerra amb l'intent d'aplicar la municipalització del sòl.

L'estudi de Sant Ildefons (amb Càceres i Roca) constitueix una denúncia implacable de la connivència entre l'activitat de les immobiliàries i la inactivitat del sector públic, amb el resultat de pisos de 40 m<sup>2</sup> amb una taxa de 9 m<sup>2</sup> per persona, sense serveis i on s'entaforen obrers industrials i de la construcció que treballen 12 i 13 hores de mitjana al dia, fora del propi barri, on no hi ha cap tipus de serveis ni equipaments. Això dit el 1971.

- 7) Per la seva opció pel treball intel·lectual col·lectiu, com ja es veu per la participació que he anat esmentant en diverses obres. Voldria assenyalar especialment la seva participació en el col·lectiu Enric Cerdà (la Comissió Econòmica del PSUC). Estic en condicions d'afirmar que evidentment el nom Enric Cerdà el vaig escollir sobre la base del doble ressò d'Ildefons Cerdà i Joan Sardà, col·laborador de Joan Comorera durant la República i amb l'E majúscula de Comissió Econòmica, que lliga amb Karl Heinrich (Marx), Carles Enric, en català. Allí Carme hi va fer feina durant anys, molt amb signatura conjunta dels comissionats, amb algun article signat individualment, com "Per la plena ocupació: teories i polítiques" o l'esmentat sobre Suècia, cercant les formes que el socialisme hauria de tenir en el futur, vist el passat soviètic. Va contribuir en la definició del model econòmic que volfem de transició al PSUC, establert a partir de les anàlisis de l'economia catalana durant la guerra, adaptat a les circumstàncies del moment, com per exemple en la crítica de la inhibició del govern català en el desenrotllament de les potencialitats per al sector públic que havíem aconseguit introduir en la redacció de l'Estatut de Catalunya. En aquest sentit, considerava el possibilisme un greu error que impedia avançar en un model social català diferenciat.

Carme Massana va adoptar una posició lúcida i crítica davant el projecte europeu de Maastricht i hi va contraposar la seva visió d'Europa en un llarg i documentat informe reproduït a la *Revista Catalana de Geografia*. Hi critica el model de Maastricht perquè no compleix el criteri d'eficiència, en menystenir els recursos humans i el medi ambient. Tampoc no té present el criteri de justícia, per exemple, causa de les enormes desigualtats i l'escassa llibertat real de les persones amb ingressos baixos. Tampoc hi ha autèntica democràcia econòmica. No és estrany, segons Carme, si es té present qui realment té el poder a Europa. Ens amaguen el futur. Els canvis són dirigits per les multinacionals i l'especulació

hi juga un gran paper. Plana sobre nosaltres la crisi (dit el 1993). Cal per tant una Europa completament diferent que en aquells moments Massana creu que ha d'incorporar polítiques keynesianes i socialistes, amb defensa dels salaris i del benestar. I un gran pes a l'imprescindible sector públic, no solament per l'educació o el benestar sinó per la reconversió, la R+D, les infraestructures, el medi ambient, l'habitatge, etc. Evidentment demana un important joc dels sindicats i una cultura de la pau. També demana la democratització de les institucions i l'adopció de polítiques de creixement equilibrat, compatibles amb la plena ocupació. En darrera instància cal contradir els objectius declarats de Maastricht i el model neoliberal.

Massana va continuar escrivint, per exemple, aconseguint publicar a *El País* articles pioners contra l'especulació immobiliària, per l'augment dels salaris per sortir de la crisi, sempre des d'una perspectiva que volia trencar amb el neoliberalisme dominant que tothom ja intuïa ineficaç.

En això era coherent amb el que explicava a classe, on contracorrent es basava en Kalecki i Joan Robinson, que considerava més bons economistes que els qui s'embolcallen en formulacions matemàtiques deslligades de la realitat. La seva anàlisi de les vagues i els cicles a Catalunya al primer terç del segle passat parteix precisament de Kalecki.

Però ja he dit que era curosa i detallista en les seves formulacions, sempre documentades.

Convé potser per acabar fer un petit resum de l'evolució del pensament crític en economia a Catalunya

El text *Una contribució a la crítica de l'Economia política* és de Marx, de 1859. Allí crítica no significa restar al marge del pensament econòmic construint un món utòpic sinó fer l'anàlisi detallada de les contradiccions i incompletituds de l'economia clàssica, anant a l'arrel.

La reacció a la crítica de Marx va venir de la mà de Francis Ysidro Edgeworth i Alfred Marshall, amb la revolució marginalista.

L'altra gran ruptura amb el pensament econòmic dominant va ser la de Keynes com ho havia estat abans en un to menor Veblen.

Les insuficiències de l'anàlisi marginalista i de la síntesi neoclàssica van esclatar novament el 1968, l'any de la fundació del SDEUB i del Maig francès.

L'estiu d'aquell 1968 es funda la Union for Radical Political Economy en una ampla reunió d'economistes joves de tot Estats Units a Ann Arbor. De seguida hi participa Lourdes Benería (Columbia, Rutgers i sobretot Cornell). La URPE influeix en Lluís Argemí, que estudia a la New York School for Social Research i que s'integrarà al nucli que dona lloc a Barcelona al text *Economia Crítica Una perspectiva catalana*, amb autors que eren bàsicament marxistes, entre ells Carme Massana amb el seu text fonamental sobre estratègies urbanes.

Un dels impulsors de tot el moviment va ser Paul Sweezy, de la generació anterior amb la seva *Monthly Review*, aquí publicada per Josep Maria Vidal Villa. I a Europa la *New Left Review*.

La recepció i aplicació de les idees de la URPE va donar lloc aquí als Congressos d'Economia Crítica i a la *Revista de Economia Crítica*, on tornem a trobar Lourdes Beneria. Tant a la URPE com a la *Revista de Economia Crítica* hem d'assenyalar la fecunditat en alguns camps com els de l'economia ecològica, el feminisme, l'anàlisi de les desigualtats i l'extensió de la mirada als països en desenvolupament. Aquest caràcter obert es perpetua a la World Economics Association (Krugman i altres) a la qual la SCE (consultable a la nostra web) està associada, com ho està a la més *mainstream* International Economics Association (IEA). No és el cas aquí de fer un balanç exhaustiu, però se m'acut fer palesos alguns noms de socis amb importants i reconegudes contribucions, Joan Martínez Alier, Lourdes Benería, Jacint Ros. La pretensió en efecte de l'economia crítica en sentit ample és l'abordar amb modèstia (Alfred Pastor) en què la nostra matèria pot ser útil a la societat. Pretensió compartida pels qui designen la seva activitat com economia efectiva (Jané Solà que no consideren reduïble a la teoria econòmica. Però això ens porta ja molt lluny de l'economia crítica com a tal. El que sí podem dir és que l'actual Marx Renaissance, de la qual forma part Harvey, està relacionada amb les insuficiències i contradiccions de l'economia *mainstream*. Aquest és un dels reptes del pensament crític en aquesta conjuntura en què les respostes resulten insuficients les respostes que tenim sobre les finances, la globalització, les desigualtats, la digitalització, el canvi climàtic i l'esgotament dels recursos.